

TÈCNICA CONSTRUCTIVA EN ELS SEPULCRES MEGALÍTICS DE L'EMPORDÀ

PER

LLUÍS ESTEVA I CRUAÑAS

Com és natural, la tècnica constructiva depèn del tipus de sepulcre del qual hom parla. Començaré pel més senzill: la cista megalítica.

CISTA MEGALÍTICA

Alguns col·legues m'han dit que a les zones per ells estudiades, resulta difícil distingir la cista megalítica de la cista neolítica, anomenada també dels sepulcres de fossa. Les que jo he estudiat són fàcils de diferenciar. La gran majoria de cistes megalítiques són muntades sobre roca; les neolítiques, per contra, es troben dintre d'un tou de terra generalment argilenca. Un entès pot conèixer fàcilment les primeres, puix que la part superior de les seves parets sobresurt del nivell del sòl; les segones solament es veuen quan hom arrenca argila per fer terrissa o quan esventra alguna muntanya, cosa que avui veiem sovint.

La tècnica constructiva de la cista és semblant —si bé en miniatura— a la dels grans dòlmens. Per tant, no cal que en parli en aquest lloc; ho faré amb tot detall més endavant. Ara solament em referiré als seus aspectes particulars.

Les cistes megalítiques que he pogut estudiar tenen un parell de metres de llargària màxima i les peces de les parets rarament passen d'un metre d'alçària. Les modestes dimensions de les pedres permeten ésser mogudes per una o per dues persones: eren sepulcres familiars, com ho

devien ser les petites coves naturals i les catabaumes calongines i guixolenques d'enterrament; no descarto, però, la possibilitat d'enterraments individuals en cas d'una mort accidental en un indret apartat del lloc habitual d'estatge.

Això fa que, al meu entendre, els sepulcres semblants al de la *Jaça d'en Torrent* (Agullana), no han de considerar-se cistes megalítiques com venien sostenint fins fa poc eminents arqueòlegs. Algunes de les seves lloses pesen tant que, per a posar-les en el seu lloc, foren precisos esforços col·lectius. Els sepulcres d'aquestes característiques han de col·locar-se, sens dubte, entre els dòlmens simples.

Per construir les cistes megalítiques que he estudiat, hom apartava la terra fins deixar la roca al descobert. Seguint la planta que hi havien dibuixat d'antuvi, arrencaven la roca fins a deixar un solc d'uns 40-50 cm. de profunditat; l'amplada depenia de la que tenien les pedres de les parets. Si l'espai lliure que quedava entre la coberta i la roca era suficient per a sebolir-hi el difunt o les seves despulles, ho deixaven així (fig. 1); si no ho era, arrencaven part de la roca interior de la cambra fins assolir un nivell adequat (fig. 2). Per contra, no crec que l'arrenquessin fins el peu de les parets (fig. 3), puix que en aquest cas les peces de les mateixes quedarien insegures i podrien inclinar-se.

Així tenim que, per fora de les parets, la roca podia quedar a igual nivell que a l'interior (fig. 1), a nivell més alt —potser és el cas més freqüent— (fig. 2), però mai el solc no quedava eliminat totalment a l'interior de la cambra (fig. 3). Si bé quan l'excavador estudia una cista generalment es troba amb el tercer cas, considero que això és degut a les excavacions que s'hi han fet, en el curs de les quals la roca interior havia estat arrencada a causa de les impacients recerques d'objectes o de suposats tresors.

La profunditat del solc obert a la roca pot saber-se excavant el túmul per l'exterior de las parets. Però quan les pedres del sepulcre no encaixen bé o quan en falta alguna, és més fàcil comprovar-ho des de l'interior, servint-se dels espais que queden lliures entre pedra i pedra.

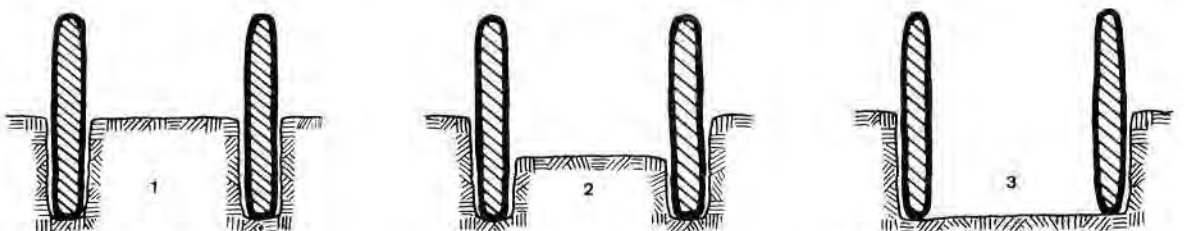

Fig. 1. Alçat d'una cista si la roca interior quedava a igual nivell que a l'exterior. Fig. 2. Id. si hom arrencava part de la roca interior. Fig. 3. Id. si ho feia totalment.

Al meu entendre, exteriorment les parets eren estintolades en el tall obert a la roca natural i llurs peus no podien relliscar cap a la cambra perquè ho impedia el solc; seguretat que no existiria si el fons de la cambra no tingués un nivell més alt que el peu de les parets.

Si la roca on es construïa el sepulcre era plana, quedava una cista tancada (fig. 4); en un cas he trobat que en un extrem —que correspon a una porta elemental— es deixà un pendís artificial per a facilitar l'entrada i la sortida (fig. 5). Si la roca tenia ja pendís natural, la cambra quedava oberta per la part baixa, que era la d'entrada (fig. 6). Per tant, la cista pot no tenir entrada (quan és tancada), però per imitació als grans sepulcres megalítics, també pot tenir-ne. Quedi clar, però, que no era necessària car la inhumació s'efectuava apartant la coberta; no, passant per sota d'ella com en els grans dòlmens. Al meu entendre, les inhumacions es feien retirant la coberta, baixant el pendís de l'entrada (a les obertes) o encameyllant les parets (a les tancades). Deixar el mort o les seves despulles, tornar

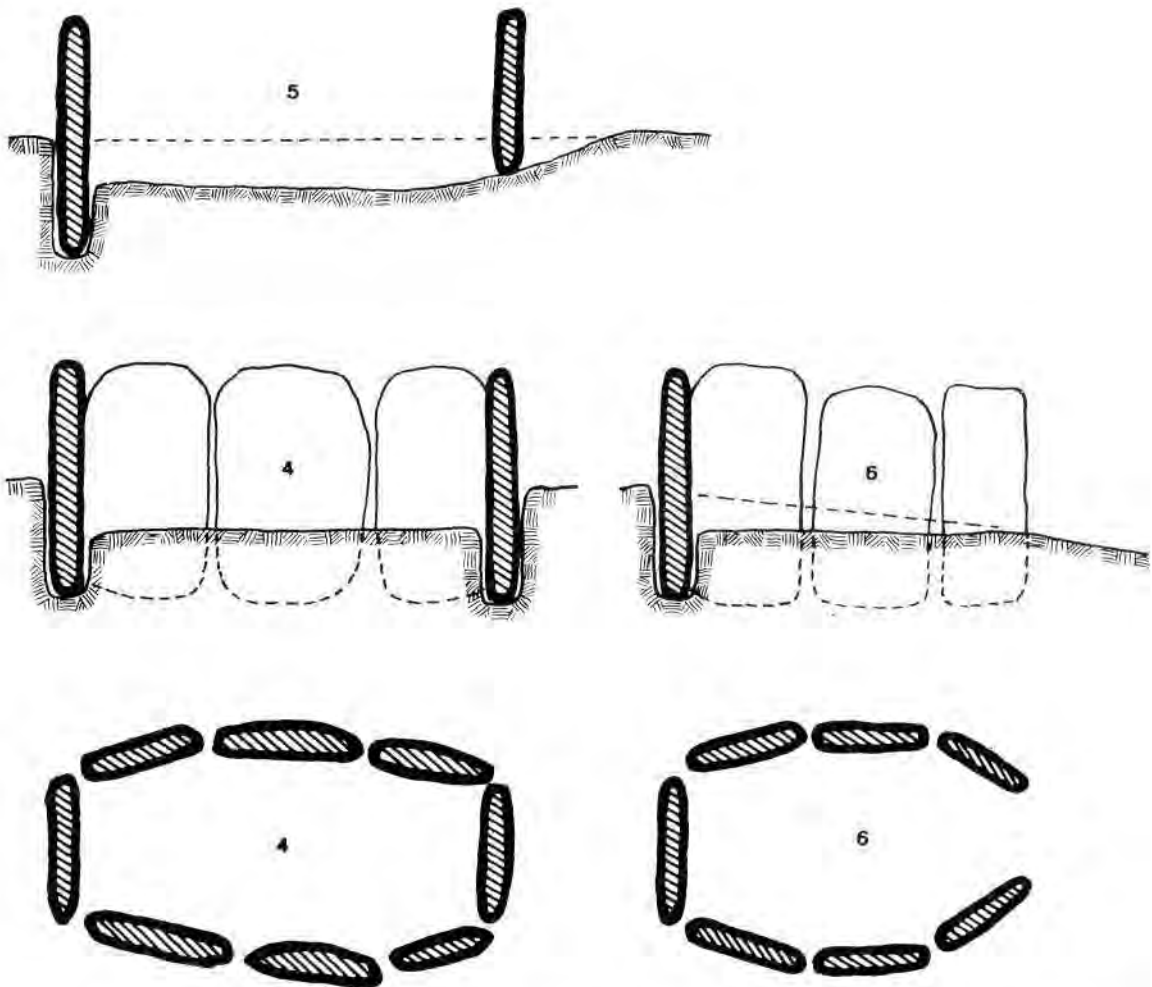

Fig. 4. Cista tancada. Fig. 5. Id. amb pendís artificial. Fig. 6. Cista oberta amb pendís natural.

a posar la coberta, tapar els espais buits amb pedres planes i cobrir-ho tot amb un túmul de pedres irregulars i terres, era cosa que no oferia cap dificultat.

No he trobat cap cista megalítica amb coberta, però em sembla correcte acceptar que en tenien. Si no fos així, les pedres de les parets descansarien en un solc uniforme, i la part superior de cada pedra tindria una alçària diferent. No és pas així. Les pedres de les cistes que s'han conservat senceres tenen un mateix nivell superior i algunes d'elles són, per sobre, allisades en sentit horitzontal o lleugerament corbat. Aquest nivell superior l'aconseguien fent un clot suplementari en el solc, quan la pedra era més alta que les altres. I si s'esforçaven per deixar les pedres a igual nivell per la part alta, no trobo més que una explicació: que les cistes megalítiques tenien coberta i aquesta necessitava puntals nivellats.

Eren les cistes de les Gavarres contemporànies dels grans dòlmens? Els pobres materials trobats en elles no permeten afirmacions categòriques. Malgrat això, tinc la convicció que poden considerar-se contemporànies sempre que considerem aquesta paraula com a sinònima dels diferents estadis del fenomen megalític del país.

ELS GRANS SEPULCRES MEGALÍTICS

Els grans sepulcres megalítics de l'Empordà, són: la galeria coberta, el sepulcre de corredor y el dolmen simple.

En aquestes formes, l'esforç no és individual, sinó col·lectiu.

El lloc escollit és sempre elevat. Unes vegades, dalt d'un túmul natural: *Cova d'en Daina* (Romanyà de la Selva) i *Cementiri dels Moros* (Torrent); altres, en lloc dominant *Vinya Gran* i *Tres Peus* (ambdós de Fitor-Fonteta), bé que igualment pot ser en un pendís de muntanya: *Bousarenys* (Santa Cristina d'Aro) i *Barraca del Lladre* (Agullana).

Triat el lloc on havia d'alçarse el sepulcre, hom apartava la terra vegetal fins a deixar la roca al descobert (igual com a les cistes, si bé ací la superfície és més gran). Hi gravava la planta. Reunia les lloses i presentava les parets tal com les he vingut dibuixant en els alçats dels dòlmens que he publicat: és a dir, hom recollia les pedres adients i les anava col·locant planes a terra, conjuntades les parets, igual com quedarian, un cop alçades. D'aquesta manera els inconvenients de l'acoblament quedaven vistos. Era aleshores quan convenia retocar les lloses; no quan fossin alçades (fig. 7).

Fets els aparellaments, hom obria solcs uniformes a la roca, servint-se de la planta. El que dirigia les obres, però, sabia que el sepulcre havia de

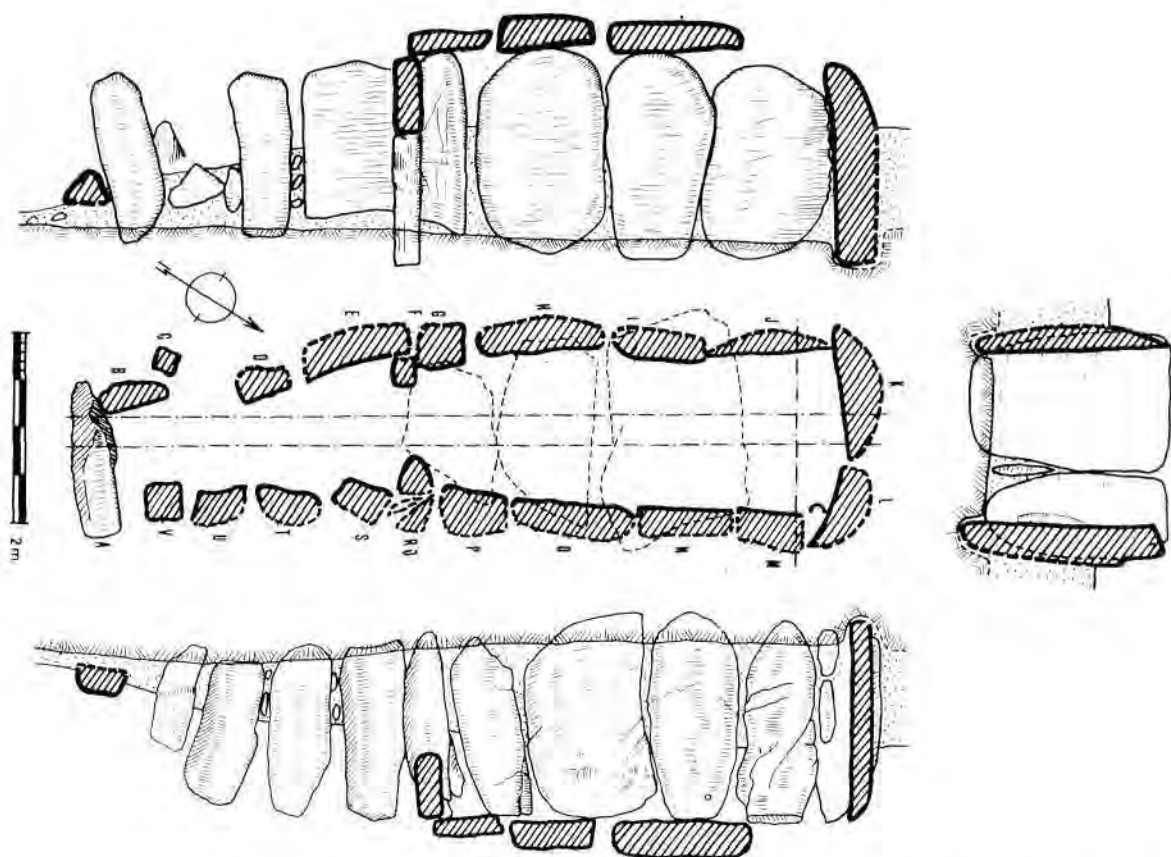

Fig. 7. Planta i alçats de la *Cova d'en Daina* (Romanyà de la Selva). Per construir els grans dòlmens, hom dibuixava la planta i acoblava les lloses de les parets abans d'alçar-les, exactament com són en el dibuix.

quedar totalment cobert de llambordes pesants a les quals calia donar seguretat i posició horitzontal. Les lloses de les parets, per tant, no podien ser clavades a la lleugera, sinó que havien de reunir dues condicions: seguretat a la part inferior i nivell semblant a la superior, car havien d'ésser suports de la coberta. Aquests punts també eran resolts abans d'alçar les parets, quan les pedres tenien posició horitzontal; aleshores es marcava fins on havia de quedar enterrada cada llosa. Al nivell del solc, hom hi col·locava les més curtes; per a cada una de les altres, feia en el solc un clot suplementari, la profunditat del qual representava l'excés d'alçària de la llosa. El clot feia que la pedra quedés clavada a major profunditat i, per tant, li donava més fermesa; escapar la pedra hauria significat renunciar a aquesta major seguretat i, al mateix temps, hauria exigit un treball feixuc, del tot innecesari.

PROFUNDITAT DEL SOLCS

En els dòlmens que he estudiat, els solcs tenen una profunditat que

varia de 30 a 50 cm., amidats per l'exterior de les parets. Per obtenir aquesta dada, cal descalçar algun tros de paret per fora de la cambra o del passadís, cosa que poques vegades és fàcil de fer. L'arqueòleg, però, segons els casos, pot servir-se dels espais lliures que les parets tenen entre llosa i llosa, com he escrit abans i en diversos treballs.

Pel procediment susdit, sabem el nivell de la roca a l'exterior del sepulcre, això és, coneixem la profunditat del solc inicial. ¿Quin era el nivell de la roca a l'interior de la cambra quan el dolmen acabava d'ésser construït? Això no crec que poguem saber-ho mai de manera segura. Hauria de donar-se el cas d'un dolmen absolutament intacte —cosa improbable— i que el seu excavador fos un arqueòleg que sabés el que té entre mans.

S'ha escrit que el nivell del sòl a l'interior de la cambra era inferior al del passadís, àdhuc ho he cregut així un temps, i potser ho he escrit alguna vegada. Avui no penso igual. ¿Per què la cambra havia d'ésser més baixa? Rebaixar la roca natural equivalia a disminuir l'estabilitat i fermesa del conjunt; cap arquitecte no faria un disbarat semblant. Per altra part, si la cambra era més fonda, les aigües i les humitats s'hi acumularien, cosa que no convenia per a la conservació de les restes inhumades. Per últim —recordo que estic parlant dels grans sepulcres—, ¿quina necessitat tenien de rebaixar la roca natural si la gran alçada de les lloses permetia estar dret dintre de la cambra?

La meva posició actual és clara: hom col·locà les parets dins de solcs amb clots suplementaris, però sense arrencar la roca de l'interior del sepulcre. El nivell inferior que quasi sempre trobem a les cambres, en relació amb el passadís, és conseqüència clara de les excavacions que ha sofert el sepulcre, i aquestes sempre són més freqüents i intenses a la cambra que en el passadís. A les cistes de parets baixes era necessari arrencar part de la roca interior, car del contrari no hauria quedat espai on col·locar les inhumacions; en els grans dòlmens això no era necessari, puix que ja quedava una cambra d'alçària suficient.

COL·LOCACIÓ DE LES PARETS I DE LA COBERTA

Ací ja entra més la imaginació. Penso que les lloses foren col·locades una a una dintre del solc o del clot suplementari. Devien començar per la capçalera, però això no pot pas assegurar-se. Les lloses que havien estat traslladades des de distàncies relativament apartades (no he trobat la confirmació de lloses traslladades d'indrets molt allunyats), no oferien cap dificultat per ésser col·locades dintre dels solcs. Imagino que posarien

corrrens sota de cada llosa i que la farien córrer amb l'ajut de pals-palanques amb els quals també l'apuntalaven quan relliscava dins del galze de la roca, no fos cas que, amb el balanç, caigués del costat contrari, a la cambra. Un cop les lloses en la posició correcta, com que anaven balderes en els solcs i clots, hom procedia a falcar-les amb pedres que servien de tascons. Potser era llavors quan començavan a alçar el túmul, compost de pedres amuntegades. Després, pel mateix procediment, foren alçades les parets de la cambra i, més tard, les del passadís.

Posar les peces de coberta —problema molt difícil— exigia precaucions extremes, car de produir-se una equivocació, la major part del sepulcre s'hauria enderrocat. Imagino que s'omplena l'interior del sepulcre amb pedres i terres fins arribar a la part superior de les parets, i que es feia el mateix a l'exterior formant una rampa prou sòlida que permetia arrossegar-hi les lloses de la coberta; potser per dintre es reforçava també amb pals estampits entre les lloses oposades. ¿Què hauria passat en aquest darrer cas, si en el basament les parets no haguessin quedat assegurades pel solc? Amb això quedava a la part exterior un pla inclinat per on, amb penes i no pocs treballs, arrossegaven les peces de la coberta, que anirien posant l'una darrera de l'altra al lloc corresponent.

Completada la coberta, hom buidaria poc a poc l'interior del sepulcre. El que dirigia l'obra hauria de seguir controlant aquesta operació i vigilaria el conjunt cada vegada que feia apartar algun reble de volum respectable, si bé totes les possibilitats havien estat calculades abans i, per tant, no havien de presentar-se problemes tècnics importants. Els forats que quedaven entre les peces de la coberta i entre les parets eran tapats amb pedres adients; aleshores el munt de pedres i de terra exterior que s'havia fet arribar fins la part alta de les parets era recrescut fins a cobrir tot el conjunt. Segurament que el mateix material que hom treia de l'interior del sepulcre, servia per a completar el túmul.

A les Gavarres, les lloses de les parets són posades a topall, o sigui una a continuació de l'altra; a l'Alt Empordà, alguns sepulcres com el de la *Font del Roure* (Espolla), són a solapa, això és, cada llosa passa, en part, per darrera de la seva veïna més apropada a la capçalera, o a aquesta mateixa, i s'endinsa al túmul (fig. 8).

Al Baix Empordà, les parets del passadís són de pedres clavades verticalment. El 1974, però, ja vaig escriure a Revista de Girona, núm. 67, que el sepulcre de corredor de la *Font del Roure* (Espolla) havia tingut part del passadís fet amb paret seca, és a dir, amb pedres col·locades horitzontalment unes sobre les altres. Des d'aleshores, Joan Tarrús i Josep Castells han trobat —també a l'Alt Empordà— altres sepulcres megalítics amb

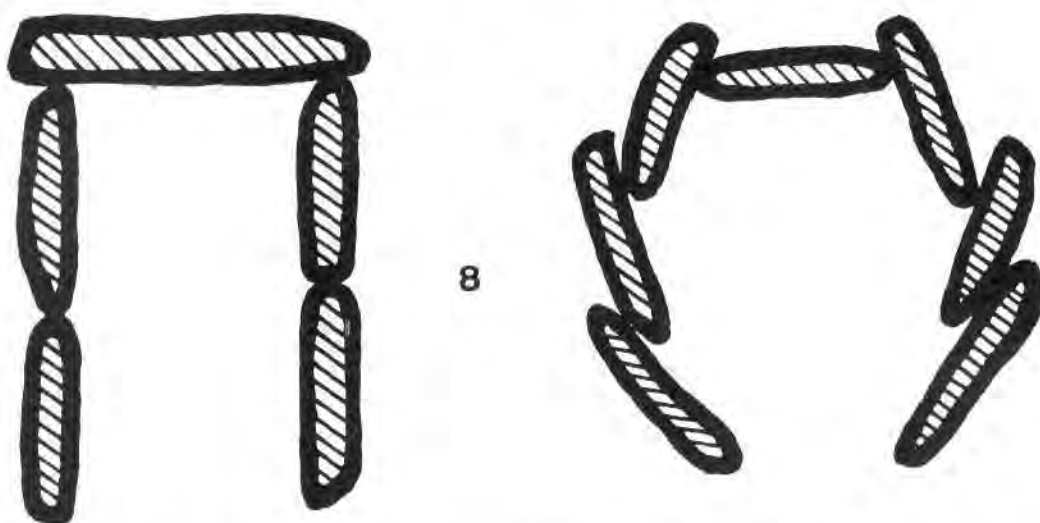

Fig. 8. Sepulcre megalític amb lloses a topall (esquerra) i a solapa (dreta).

parets semblants, característica que relaciona els nostres dòlmens amb els del sud de França.

LES PORTES

Entre l'entrada exterior i la cambra del sepulcre hi havia una o més portes. El cas més important que he estudiat és, sens dubte, la *Cova d'en Daina*, de Romanyà de la Selva. A mesura que passa el temps, més m'admira l'estructura d'aquesta maravellosa porta, l'obertura de la qual, delimitada per dos brancals i una llinda —amb altres sis peces complementàries— és d'una precisió tan exacta que avui, n'estic segur, ningú, comptant només amb els materials de què disposaven llavors, no el resolldria millor (fig. 9).

Recordem el fet. Quan vaig estudiar per primera vegada la *Cova d'en Daina*, va cridar-me l'atenció el sortint artificial de la peça R; abans li havia passat el mateix al doctor Pericot. Es veia tant que aquest sortint era fet artificialment per alguna finalitat determinada, que amb un amic meu, cada vegada que visitàvem el dolmen intentàvem endevinar quina era la seva funció. Aleshores la galeria era plena fins a deixar vistos tan sols uns 20 cm. de la peça F; era un tros tan petit que crèiem que es tractava d'una pedra sense cap valor constructiu. En realitat, era una peça fonamental del marc de la porta. Disposàvem ja de dos elements: F i R. Un altre dia vam fixar-nos en la pedra W que estava a 4 m. lluny del dolmen, davant de l'entrada. També vam veure que havia estat retocada i que podia fer joc amb F i R. Ja eran tres la peces a combinar. Finalment vam comprendre quin era el lloc de W: n'havíem fet un calc en paper i havíem comprovat el

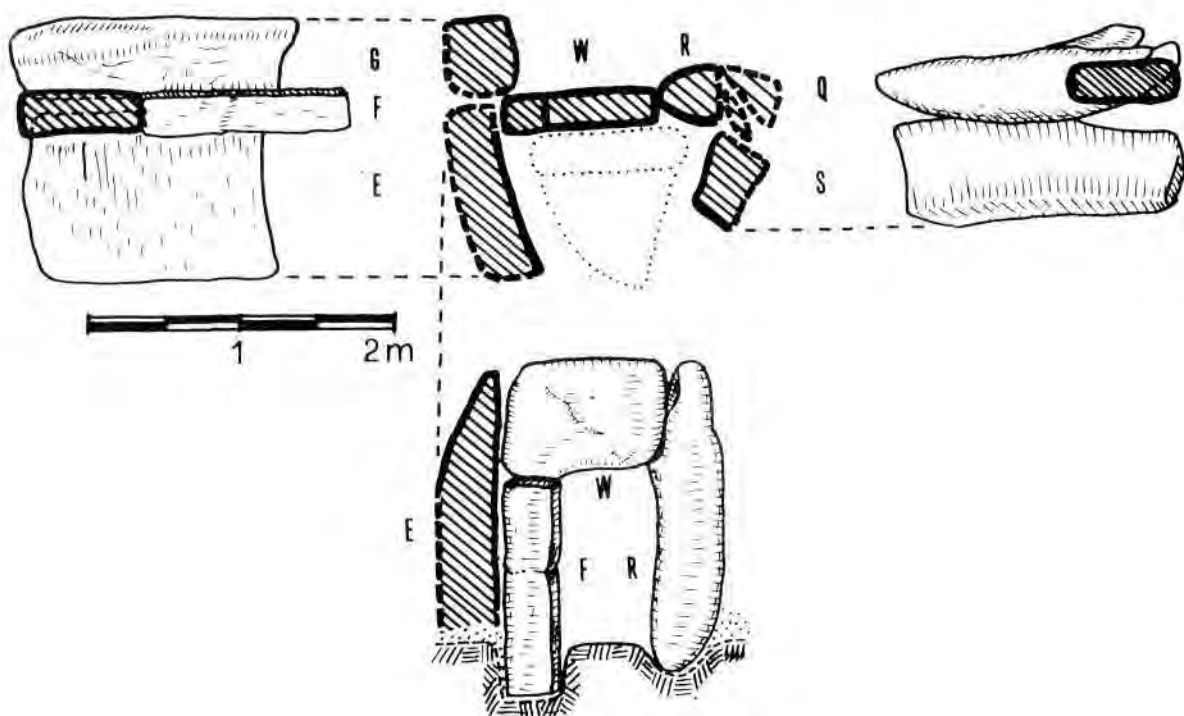

Fig. 9. Estructura de la porta —brancals i llinda— de la *Cova d'en Daina*.

seu emplaçament. Per fi, amb una colla d'amics, vam col·locar-la en el lloc que li corresponia, en el qual encaixa perfectament.

La importància de la descoberta era clara. Així ja el 1954 vaig poder anunciar-la i el 1957, en el meu primer treball seriós que vaig escriure, deia: «Hemos querido recoger los datos que anteceden porque hasta ahora en la cultura pirenaica no se habían efectuado, que sepamos, estudios referentes a las puertas de entrada . . . Creemos que todos los dólmenes pirenaicos, y los de nuestra comarca entre ellos, debían cerrarse por medio de puertas y de sus correspondientes piezas de cierre» (1).

Recordo aquestes dades perquè, de temps, la peça W —la llinda— estava desplaçada del seu lloc. Ara bé, malgrat això, quan vam reposar-la encaixava tan exactament que no sobrava ni faltava un sol mil·límetre. El conjunt havia resistit pressions de tota mena i havia restat inamovible durant prop de quatre mil.lenis. Avui, als 29 anys de la descoberta, quan he comprovat tantes i tantes alteracions en els dòlmens que he vist, aquesta exactitud matemàtica que podem admirar encara avui a la *Cova d'en Daina* fa que senti cada vagada més admiració per l'arquitecte ignorat que va dirigir aquest transcendent sepulcre megalític.

(1) LUIS ESTEVA, *Prehistoria de la comarca guixolense*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», Girona, 1957, p. 97.

Fins ara he parlat del marc de la porta. Ara bé, l'obertura que queda entre F, W i R és segur que es tapava amb un gran pedra —probablement és una arrodonida que hi ha sobre del túmul—. També és segur que aquesta tapa s'havia de treure i de tornar a posar cada vegada que hom enterrava. Doncs bé, la pedra girava de la mateixa manera que gira avui una porta qualsevol, si bé en aquest cas ho feia sense xarneres. El que va dirigir la construcció de la *Cova d'en Daina* va resoldre la dificultat mitjançant les pedres E i S col·locades admirablement. El conjunt W, R i S permet el moviment de la peça que tapava el forat de la porta; la inclinació i corbatura d'E ho facilitava per l'altre costat.

El fet que les lloses de les parets, en el lloc on hi ha les portes, no siguin paral·leles, l'he vist repetit en el sepulcre de corredor de la *Font del Roure* i en diversos sepulcres megalítics de Portugal, Extremadura i Andalusia; suposo que n'hi deu haver en altres zones dolmèniques.

També crec haver localitzat la porta exterior de la *Barraca del Lladre* (Agullana), d'estructura prou original (2).

LA COBERTA

Opino que tots els sepulcres megalítics que he estudiat havien tingut coberta. Uns la conserven; d'altres l'han perduda. Recordo cinc tipus interessants de coberta:

1) La de la *Cova d'en Daina*. La coberta era formada per un seguit de llambordes de formes irregulars amb tendència a la rectangular. Cobrint la cambra, n'hi havia 4, de les quals se'n conserven 3; cobrint el passadís, no ho sé exactament, però devien haver-n'hi de 2 a 4. Tenien coberta semblant el dolmen del *Mas Bousarenys* i el de *Torrent*.

2) La de la *Barraca del Lladre* (Agullana). Dues pedres cobreixen la cambra i, damunt d'elles, una tercera pedra tapa la intersecció de les dues primeres. Potser és l'únic cas de coberta de dos pisos. ¿Era originàriament així?

3) La de la *Jaça d'en Torrent* (Agullana). Té una magnífica coberta de granit que, com digueren Vidal i Cazorro, recorda certs sepulcres de la baixa època romana, amb coberta a dues vessants. El més interessant és que bona part de la seva forma fou lograda per fregament artificial; almenys aquesta és la meva opinió.

(2) Pels dolmens d'Agullana, Darnius i Espolla, veg. LLUÍS ESTEVA, *Sepulcros Megalítics del Alto Ampurdán*, Corpus de supulcros megalítics, España, Fascículo 9, Girona 1979 i pel de Sant Climent Sescebes, *Sepulcros Megalítics de las Gabarras*, «Cypsela», II, Girona, 1977. Pels de les Gavarres, veg. ESTEVA, fascicles 3, 4 i 5 del mateix Corpus.

4) La de la **Font del Roure** (Espolla). La meua hipòtesi pot resumir-se així: coberta alta damunt la cambra; coberta baixa sobre el porxo i, tapant el forat que quedava entre les dues cobertes esmentades, altra coberta inclinada, a semblança d'alguns sepulcres d'Extremadura i de Portugal.

5) Coberta del dolmen del **Mas Puig** (Darnius). Una sola peça cobreix tota la cambra i encara vola fora d'ella. També es el cas del dolmen de **Gutina** (Sant Climent Sescebes), **Tres peus** (Fitor), **Barraca d'en Rabert** (Pau) i d'altres.

Bé que no sigui cap varietat de coberta, crec interessant esmentar ací la de la **Creu d'en Cobertella** (Roses), per les grans dimensions i pel pes d'una de les seves lloses. Segons Riuró, les mides màximes són: 5'65 per 4'10 per 0'40 metres i el seu pes s'apropa a les 18 tones mètriques (3).

EL TÚMUL

També crec que tots els dòlmens tenien túmul. En distingeixo tres casos principals:

1) Les cistes megalítiques —ho he dit abans— com que quasi no sobresortien del nivell del sòl, el tenien gairebé insignificant.

2) Hi ha dòlmens com el **Tres Caires** (Fitor) que tenen la meitat de les parets dintre la roca i l'altra meitat sobresurt del nivell del sòl: llavors el túmul ha de ser més gran que el de de les cistes, puix que l'alçària de les parets també és major.

3) Per últim hi ha el tipus **Cova d'en Daina** amb la cambra d'alçada remarcable, car puja uns 2 m. del nivell del sòl. En aquest cas, el túmul ha de ser de grans proporcions. Casos semblants: **Bousarenys**, **Puig ses Forques**, **Barraca d'en Rabert**, **Font del Roure** . . .

Res de notable no he observat en els túmuls, si no és en el **Cementeri dels Moros** (Torrent), dolmen construït sobre un túmul natural, allargat, que sembla una fortalesa. El sepulcre era cobert amb un altre túmul artificial, també allargat, de singular estructura: del sepulcre surten tot de filades radials, de pedres clavades verticalment (fig. 10). L'última pedra de cada filada és més voluminosa que les altres i el seu conjunt forma el cromlec. Quan l'excavàrem vam trobar 32 d'aquestes filades, però originalment eren més nombroses. Perquè no caiguessin, hom havia posat, entre elles, gran quantitat de pedres planes col·locades horitzontalment.

(3). FRANCISCO RIURÓ LLAPART, *El dolmen de la Creu d'en Cobertella (Rosas-Gerona)*, «Anales del I. E. Gerundenses», Girona, 1958, p. 56.

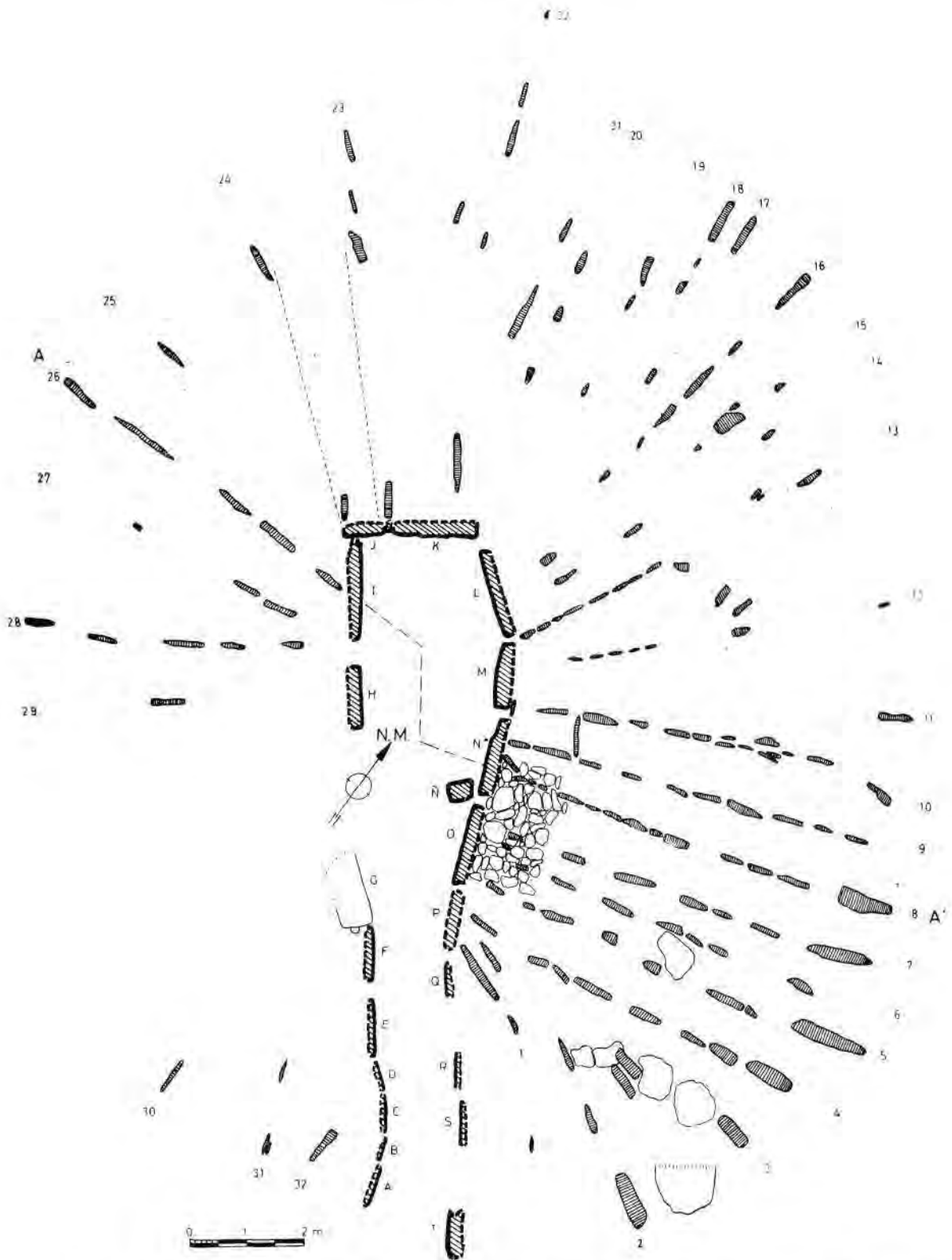

Fig. 10. Impressionant túmul del sepulcre de Torrent amb 32 filades de pedres clavades verticalment. Aquesta planta vaig publicar-la el 1970. Després, sense indicar la seva procedència, l'Ed. Salvat n'ha publicat una que s'assembla a la meua com una gota d'aigua a una altra gota d'aigua (veg. *Història de Catalunya*, vol. 1, Barcelona, 1979, p. 81; també els dibuixos de les ps. 77 i 82 provenen de les meves fitxes 1 i 2 del fascicle 3 del 1964).

Fig. 11. *Cementiri del Moros*, Torrent. Algunes de les filades que reforçaven el túmul.

Acabada l'excavació, l'aspecte del túmul era magnífic, quasi diria sensacional (fig. 11). Per dissort, quan el dolmen fou famós les excavacions clandestines d'ignorats buscadors de tresors i també d'arqueòlegs afeccionats cercadors de peces cobejades han causat l'enderroc de parcel·les importants d'aquesta excepcional estructura.

Hi ha túmuls circular i ovalats. Són de la primera classe el de la *Barraca del Lladre* (Agullana), que té 4'5 metres de diàmetre per 1'70 d'alçària, i el de la *Cova d'en Daina* (Romanyà) que en té 12 de diàmetre per 2'5 d'alçària. Són ovalats el túmul de Torrent i el de la *Font del Roure*. Els eixos del primer amiden 22 i 16 m., i l'alçària, 2 m. Els de la *Font del Roure* n'amiden 14 i 11, i l'alçària varia de 1'5 a 3 m., segons si es mira a la part alta (capçalera) o a la baixa (entrada).

EL CROMLEC

La Cova d'en Daina té les peces col·locades en posició circular; també les hi té la *Barraca del Lladre*. Per contra, les del gran dolmen de Torrent són radials. És evident que les de posició radial resisteixen més el pas del temps. A Torrent no en vam trobar cap de caiguda; en canvi a la *Cova d'en Daina* ho eren la gran majoria i vam tenir d'alçar-les altra vegada.

Dibuix de Ramon Prior

L'ENLLOSAT

He trobat dos dòlmens amb restes d'enllosat: el de la *Font del Roure* (Espolla) i el del *Llobinar* (Fitor).

El més complet era el del *Llovinar*: 8 llosetas a l'entrada i més de 10 en el centre de la cambra. Totes eran de pissarra, tenien posició horitzontal i estaven col·locades damunt la roca. A la *Font del Roure* solament vaig trobar 4 llosetes, també de pissarra, a l'entrada i a 10 cm. de la roca natural. Per tant, no sé si eren a igual nivell dintre de la cambra o si, com és possible, a un nivell més alt que podia guanyar-se amb un graó o amb un pla inclinat. Però darrerament encara tinc un altre dubte: ¿i si solament fos enllosat el tram d'entrada a la cambra per tal de facilitar el moviment d'obrir i tancar la porta?

Com que per saber si tots els dòlmens tenien enllosat hauríem d'haver-ho comprovat i els dòlmens ens han arribat amb l'interior remogut, no podem saber mai si l'enllosat era una característica de pocs dòlmens o si ho era de tots. Altrament, dels dos sepulcres amb restes d'enllosat, tan sols el del *Llobinar* tenia una estructura que sembla segura. Ben poc — si tenim en compte el nombre de dòlmens que porto estudiats — per a poder treure conclusions.